

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Інститут філології та соціальних комунікацій БДПУ
Науково-дослідний інститут
слов'язознавства та компаративістики БДПУ

**«НАД БЕРЕГАМИ ВІЧНОЇ РІКИ»:
ТЕМПОРАЛЬНИЙ ВИМІР ЛІТЕРАТУРИ**

Матеріали Міжнародної наукової конференції
(24–25 вересня 2015 р.)

Збірник

Бердянськ
2015

УДК 82:303.733

ББК 83.3

Н-17

Редакційна колегія:

Журавльова С.С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та компаративістики Бердянського державного педагогічного університету (редактор-упорядник);

Новик О.П. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Бердянського державного педагогічного університету;

Співак І.Е. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Бердянського державного педагогічного університету.

Філоненко С.О. – доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Бердянського державного педагогічного університету.

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 1 від 31 серпня 2015 року)*

Н-17 «Над берегами вічної ріки»: темпоральний вимір літератури : матеріали Міжнародної наукової конференції (24–25 вересня 2015 р.) : зб. / [ред.-упор. С.С. Журавльова]. – Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2015. – 178 с.

Матеріали збірника присвячені науковому прочитанню проблеми часу в художній літературі та мистецтві. Літературознавчий дискурс дослідження темпоральності поєднаний з лінгвістичними аспектами вивчення часу. Призначений для викладачів, аспірантів, студентів й усіх, кого цікавлять проблеми темпоральності в літературі.

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несе автор

**УДК 82:303.733
ББК 83.3**

© Бердянський державний педагогічний університет, 2015
© Автори статей, 2015

ЗМІСТ

Акулова Н.Ю. (Мелітополь). Комеморація радянського минулого в романі Ірен Роздобудько «Якби»: менталітет як ретранслятор історичної пам'яті.....	7
Анісімова Н.П. (Бердянськ). Парадокси хроносу у поезії Тараса Федюка.....	9
Антощак М.В. (Вінниця). Мотив часу в ліриці Михайла Жука: еволюція ліричного героя.....	11
Атрошенко Г.І., Хижняк Т.М. (Мелітополь). «Душі моєї ніжний цвіт...»: фольклорний код у поезії Ольги Фесенко.....	13
Бабій А.О. (Бердянськ). Темпоральні локуси роману Герберта Уеллса «Машина часу».....	15
Бернадська Н.І. (Київ). Художня модель часу в сучасному «молодіжному» романі....	17
Белаш Г.О. (Бердянськ). Хронотоп дороги як часопросторовий вимір історичної прози В. Будзиновського.....	19
Бібік В.Б. (Дрогобич). Перцептивний хронотоп у романі В. Підогильного «Невеличка драма».....	20
Білик Г.М. (Полтава). Хронотопічний образ Революції Гідності в українському письменстві 2013–2015 рр.	22
Боговін О.В. (Бердянськ). Авторський час у темпоральному континуумі драми Лесі Українки «Камінний господар».....	24
Бондаренко А.І. (Київ). Концептуалізація часу в українській поетичній мові ХХ ст.	25
Бондарець Т.С. (Маріуполь). Хронотоп провинции в романах Джордж Еліот и Джейн Остин.....	27
Васюта С.Д. (Рівне). Минуле, теперішнє, майбутнє як ціннісні часові локуси в історичній повісті В. Рутківського «Сторожова застава»: ноосферний аспект.....	29
Вельчева К.О. (Дніпропетровськ). Форма видіння як проєкція середньовічної моделі часу в художній реценції Вільяма Ленгленда.....	31
Висоцька С.С. (Львів). Атемпоральна жанрова домінанта як конструктивний чинник поетики постмодерністського роману.....	33
Воробей Н.М. (Львів). Часова організація роману «Гойдалка Дихання» Герти Мюллер.....	35
Гольтер І.М. (Дніпродзержинськ). Філософське та літературне підґрунтя роману ДЖ.Д. Селінджера «Над прірвою у житті».....	37
Горбач Н.В. (Запоріжжя). Творча індивідуальність митців минулого в художній концепції Н. Бічуї.....	39
Гребенюк Т.Б. (Запоріжжя). Когнітивні аспекти репрезентації свідомості в художній оповіді.....	41
Гурдуз К.О. (Миколаїв). Часові координати сучасного українського антивоєнного роману.....	42
Даниліна О.В. (Старобільськ). Образ минулого і сучасності в спогадах шістдесятників.....	44
Дацєр К.С. (Маріуполь). Дві епохи в романі М. Бредбері «До Ермітажу».....	46
Довіна М.С. (Ніжин). Темпоральний вимір тоталітарного світу в українській радянській літературі.....	47
Домбровський М.Б. (Львів). Культурний золотий вік в образному світі Тібулла.....	49
Дуркалевич В.В. (Дрогобич). Особливості моделювання часу в оповіданні Івана Франка «Під оборогом».....	51
Ємець О.В. (Хмельницький). Концептуальна метафора часу у творах сучасних американських письменників.....	53

схема шляху шукача, який переживає моменти кризи і переродження (у цій схемі М. Бахтін зауважив міфологічні й містерійно-культульні основи), покладена в основу дебютного твору та п'єс «Загибель ескадри», «Правда» та «Еліта». Життя такого шукача розчленовується на певні епохи чи сходинок. Для персонажів названих творів О. Корнійчук вододілом між двома різними епохами у їхньому житті була зустріч із помічником. В основу цих п'єс покладена схема, яка має ланки: «герой перебуває в пошуках, за потрібним вирушає з дому, у дорозі зустрічає помічника (іноді проходить у нього попереднє випробування), переборює спокуси і, виконавши завдання, отримує новий статус».

До іншої групи творів із мотивом метаморфози відносимо п'єси, сюжетна схема яких подає образ героя, котрий не знає вагань у виборі свого життєвого шляху. Він вже має помічника чи однодумця й у фіналі або приходить до перемоги («Кам'яний острів», «Фіолетова шука»), або терпить фіаско («Богдан Хмельницький»).

Тип творів із сталим героєм презентує «Платон Кречет». У ній, як у п'єсах «На грані» й «Правда» звучить мотив пошуку. Герой твору, названого його іменем, у всіх непростих життєвих ситуаціях залишається незмінним. Платона Кречета автор назвав представником своєї епохи [1, 131].

У п'єсах «Штурм» і «Банкір» наявна контамінація двох типів: перевтілення і тотожності. Метаморфозу переживає один із персонажів «Банкіра». Його перевтілення – шлях від самовпевненого чиновника через войовничого бунтаря до особи, що смиренно визнає свою помилку. Крім цієї сюжетної лінії у творі розробляється й інша, пов'язана з постаттю колишнього шахтаря, будівельця, нинішнього банкіра. Цей персонаж, проходячи спокуси, зберігає свою тотожність. Про переродження, яке відбулося з одним із дійових осіб «Штурму» тільки повідомляється. Інший персонаж цього твору, перебуваючи у різних локасах: у селі (подано ретроспективно) і на шахті, виступає сталим.

Література

1. Корнійчук О. Збір. творів : у 5 т. / Олександр Корнійчук ; [редкол. : Н.Є. Крутікова (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1988. – Т. 5 : Оповідання. Нариси. Статті. Листи 1925–1972 / [упор. та прим. Л.І. Барабана ; ред. тому В.Г. Дончик]. – 600 с.

Шовкопляс Г.Є.,

кандидат філологічних наук,

Київський університет імені Бориса Грінченка

«Я ТІЛЬКИ РОЗПОВІМ ОТУ ІДІОТСЬКУ ІСТОРІЮ, ЩО СТАЛАСЯ ЗІ МНОЮ НА РІЗДВО»: ЧАС РІЗДВА ТА ПРОСТІР НЬЮ-ЙОРКА У КОМПОЗИЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ РОМАНУ ДЖ.Д. СЕЛІНДЖЕРА «ЛОВЕЦЬ У ЖИТІ»

Нікому з читачів не спадало на думку шукати в романі Селінджера «Ловець у житті», цьому визнаному бестселері тейнджерів, різдвяну історію, хоч головний герой вже у перших рядках своєї сповіді вказує на час, коли відбувалися минулорічні події: «Я тільки розповім оту ідіотську історію, що сталася зі мною на Різдво – ще до того, як я мало не врзав дуба і мене притарабанили сюди, щоб я трохи оклигав» [4, 3]. Існують різні визначення селінджерівського роману: найпоширенішими є такі – «роман виховання» [1, 17], «роман суто американської літературної традиції» [2, 217] або «роман, що продовжує традиції діалогії Марка Твена про підлітків» [2, 209]. Різдвяним романом чи різдвяною історією «Ловця у житті» ще не називали.

Між тим у першому реченні книги Селінджера йшлося про Діккенса. Точніше у першому реченні роману згадувалася «ота мура в душі Девіда Колперфілда» [4, 3]. На початку книги ім'я Діккенса не названо, Селінджер виголосить ім'я Чарльза Діккенса пізніше разом з іншим романом Діккенса про важке дитинство – «Олівером Твістом». Поеднання часу минулорічного Різдва зі згадуванням про Діккенса створює у книзі Селінджера особливу атмосферу, атмосферу чекання на «різдвяну історію».

Холден Колфілд згадує роман Діккенса «Девід Колперфілд», який містить спогади головного героя про те, як англійські вчителі в англійській вікторіанській школі калчать чисті дитячі душі. Цей роман розкриває одну з улюблених тем Діккенса-письменника – тему важкого

дитинства і зупиняється на проблемі, яка турбує Дікенса-громадського діяча, – проблеми виховання дітей в англійських школах. Відомо, що Діккенс схвально ставився до американської системи освіти, вважав її більш прогресивною і гуманною, ніж та, що була у вікторіанській Британії. «В "Американських нотатках" Діккенс писав, що дітей в американських школах не наказують, а тим паче не пугають – сумнозвісна практика санкціонована англійськими вчителями, а навпаки підбадьорюють та заохочують, що немало сприяє їхнім успіхам» [3, 61].

Між тим все, що розповість далі головний герой роману Селінджера, заперечує високу оцінку, що дав Діккенс американській системі освіти. Холденіві незатишно, дискомфортно в американській школі, де все пронизує блюзнірство і нещирість. Це прихована суперечка із Діккенсом: «Холден починає сповідь зі згадки про школу. Директор запобігає перед багатими батьками, весь побут розрахований на окомилування, в дортуарах панує фізично сильний. Нахабні, самовпевнені, брутальні становлять групу лідерів; диктують суспільну мораль, визначають загальну думку. І горе тому, хто не тільки не схожий на цей популярний ідеал, а ще має сміливість, впертість чи необережність, протистояти йому – адже слогад про хлопчика – однокласника, якого в одній із шкіл довели до самогубства, – найглибший і найвражаючий» [2, 219]. Але хіба це не схоже на діккенсівські історії або принаймні історії у дусі Дікенса?

Художній топос «Ловця у житті» – це топос дороги (мандри Холдена Колфілда у потязі) та простір передріздвяного Нью-Йорку. Головний герой добре орієнтується у місті Великого Яблука, бо зростає у Нью-Йорку. Сакральне місце – ставок, невеличке озерце з качками на півдні Центрального парку. Сцена, коли п'янений Холден Колфілд вночі шукає це озерце, – переламна, кризова. Далі почнеться повертання додому – прокрадання темною нічною квартирою, зустріч з сестричкою Фібі, слогادي про братів, прозвучить голос матері.

Простір Нью-Йорка сповнений різдвяних прикмет – телефонування до Саллі «Я приїду на Святвечір, добре? Приберу вже твою чортову ялинку» [4, 228]. Свої гроші на різдвяні подарунки позичає Холдену сестричка Фібі – «Вісім доларів і вісімдесят п'ять центів. Ні, шістдесят п'ять центів. Двадцять я витратила» [4, 269]. Змерзлі Санта Клауси ходять із дзвіночками на П'ятій Авеню. Головну різдвяну ялинку привозять на Центральний вокзал. Пряме звертання до Ісуса, якого, на думку Холдена, змудило б від американських різдвяних святкувань, «а от хто справді припав би Ісусові до вподоби, то це ударник з оркестру» [4, 208]. Як і годиться у різдвяній історії, всі випробування Холдена Колфілда закінчуються добре: його не вбили, він не помер, а лише захворів, і його вилікували; він не навчився брехати, але навчився сприймати світ таким, яким світ дорослих є насправді. А найголовнішим являється те, що, подібно до героїв Дікенса, Холден Колфілд зберіг дитинство як стан душі.

Роман Селінджера «Ловець у житті» ніколи не був екранізований. Пародіюючи відомий вислів Сковороди, можна сказати, що Голлівуд ловив Селінджера, але не спіймав. Шоу-бізнесу залишалось лише грати в алюзії та натяки, використовувати ремінісценції та лейтмотиви селінджерівського роману. Отже, у безлічі різдвяних фільмів «для родинного перегляду» виникає Центральний парк у Нью-Йорку перед Різдвом; поїздки у таксі нічним Нью-Йорком, коли дитину-підлітка лякає водій, який нагадує монстра чи вурдалака; мандри темними порожніми квартирами. У фільмі «Сам вдома-2» качки, чия доля так хвилювала Холдена Колфілда, перетворюються на інших міських пташок, – на голубів. Голубами опікується жіночка, яка не має власної домівки, то зимує вона разом з тими голубами у Центральному парку. Напередодні Різдва самотня безпритульна жінка спілкується з хлопчиком і показує свою таємницю – прихований вхід до Опері. Тут закінчується «Ловець у житті» і починається «Привид Опері»... А це зовсім інша історія. Але емоційний спектр «Ловця у житті» збережено, а саме – головний герой після всіх випробувань, жажів, сліз, хвороб знаходить себе і своїх близьких, повертається додому і до самого себе.

Література

1. Анджапаридзе Г. Потребитель? Бунтарь? Борец? / Г. Анджапаридзе. – М.: Молодая гвардия, 1982. – 190 с.
2. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття / Тамара Денисова. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487 с.

3. Коханська І.С. Чарльз Дікенс і США: історія першої зустрічі / І.С. Коханська // Кременецькі компаративні студії : зб. наук. пр. – Кременець, 2012. – Вип. 2 : Дікенс. – 210 с.
4. Селінджер Дж.Д. Ловець у житті / Дж.Д. Селінджер. – Харків : Фоліо, 2014. – 318 с.

Юносова В.О.,

кандидат філологічних наук,

Бердянський державний педагогічний університет

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЧАС»

У РОМАНІ В. ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»

Темпоральні відношення є стрижнем мовної системи. Саме в категорії часу втілюються уявлення людства про навколишній світ. Тільки через інтеграцію всіх темпоральних відношень у мові можна з'ясувати характер відображення нею топологічних і метричних параметрів реального часу [1, 1]. Поняття темпоральності, граматичний, художній час досліджено в роботах О. Бондаря, О. Бондарка, Р. Вихованця, В. Русанівського та ін. Ці явища перебувають у тісному взаємозв'язку, інтерпретуючи з того чи того боку темпоральні відношення навколишнього середовища, що знаходить своє відображення в системі художнього тексту. Метою нашої роботи є виявлення особливостей мовного вираження концепту «час» у романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон».

Для вираження специфіки часу мова має на всіх її рівнях багатий інструментарій засобів, що утворюють лексико-семантичне поле темпоральності. Лексико-семантичне поле – відносно автономна сукупність лексем, об'єднаних спільною гіперсемою [2, 220].

У художньому творі концепт «час» репрезентують лексичні одиниці різної частини мовної належності та синтаксичні конструкції. Зокрема, в досліджуваному романі В. Шкляра виразниками темпоральності найчастіше є іменники (або прийменниково-іменникові сполучення) на позначення часових інтервалів і дат (*тиждень, день, субота, весна, березень, година, хвилина, час, мить, ранок, неділя, під вечір, після заходу сонця*), прислівники із семантикою часу (*сьогодні, вранці, незабаром, увечері, недовго, навіки, невдовзі, іноді*), дієслова (*розпочинати, повторюватися, тривати, продовжувати*), рідше – прикметники (*зимовий, нічний, суботний, серпневий, старезний, молодий, майбутній*), підрядні речення часу. Усі вони по-різному передають поняття часу: означену й неозначену тривалість (*сьогодні, довго*), часову попередність і наступність (*спочатку, потім, наступного дня*), початок і завершення реалізації дії (*розпочинати, закінчувати*), епізодичність і повторюваність (*тієї ночі, щоночі*) тощо – і забезпечують відображення в тексті всієї системи темпоральних відношень навколишньої дійсності, значущості часу в людському житті: *І ось нагорода самої долі – перед Лютневою революцією він дістає призначення до Другої дивізії...* [3, 31]; *Операцію розпочали о чотвертій ночі...* [3, 41]; *Увечері після заходу сонця Ганнуся низько занулася хусткою, щоб менше хто її впізнавав...* В останню мить ще згадала за свічку, взяла сірники й вирушила до Високої Греблі [3, 44]; *Саме була неділя, базарний день* [3, 39]; *Коли почало розвиднятися, Ворон став дещо розпізнавати...* [3, 133]; *Того серпневого надвечір'я ніщо не віщувало біди* [3, 355] та ін.

Характерним є введення в текст лексем на позначення часової послідовності, що надає описуваним подіям динамічності, пор.: *Спершу в коридорі почувся тупіт і крик, потім у сусідній палаті бахнули постріли* [3, 37]; *Невдовзі всі почули про отамана Веремія. Сьогодні він у Гунському лісі, а завтра вже на станції Фундуклієвка перевіряє документи...* [3, 46]; *...і тут його спершу вдарило в ногу, потім пропекло наскрізь, шарпнуло зсередини, в очах спалахнули свічки* [3, 52]; *Нічого, надійде час – і Сеня поставить до стінки цих крикунів із вічно голодними очима. Спершу їх, потім Крисуцього, тоді Долбоносова, за ним Сироматнікова* [3, 58]; *Куземко так і не вилазив би з тієї циркульні, та настали інші часи – у Звенигородку прийшли червоні, потім німці й гетьманці, за ними денкінці, далі петлюрівці, тоді прокотилася кавалерія Першої кінної армії Будьонного...* [3, 94].